

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.4.100](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.4.100)

УДК 350. 616. 477

*I. А. Берлінець,
викладач кафедри педіатричних дисциплін,
Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини ім. А. Крупинського
ORCID: 0000-0002-6290-3390*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

*I. A. Berlinets
lecturer of the department of pediatric disciplines,
A. Krupinsky Institute of Nursing and Health laboratory medicine of Lviv.*

FOREIGN EXPERIENCE IN THE FIELD OF MEDICAL REHABILITATION: PROSPECTS OF USE IN UKRAINE

У статті досліджено класифікацію реабілітації в Україні та проаналізовано кожен її вид. Детально вивчено поняття "медична реабілітація", систематизовано його трактування науковцями та запропоновано власне авторське визначення "медичної реабілітації" як комплексу заходів медикаментозного та лікувального призначення, які спрямовані на відновлення здоров'я хворого та недопущення інвалідності.. Проаналізовано проблемні аспекти в сфері медичної реабілітації України, вивчено роль та необхідність вдосконалення та розвитку медичної реалізації в суспільстві, особливо в період військового конфлікту, досліджено закордонний досвід розвитку даної галузі та визначено перспективи його впровадження і використання в Україні. На основі проведеного дослідження запропоновано пріоритетні завдання розбудови сучасної, проєвропейської системи реабілітації в Україні та виявлено пріоритети її розвитку.

The article explores the concept of "medical rehabilitation" in detail, systematizes its interpretation by scientists and proposes the author's own definition of "medical rehabilitation". The problem aspects in the field of medical rehabilitation are analyzed, foreign experience of development of this branch is researched and the prospects of its introduction and use in Ukraine are determined.

The term "rehabilitation" comes from the Latin words "re-" - recovery and "habilis" - the ability, that is, "rehabilis" - the restoration of ability (properties). Rehabilitation - is the restoration of health, functional state and performance of the body, disturbed by illnesses, injuries or physical, chemical and social factors. The World Health Organization (WHO) gives a very close definition of rehabilitation: "Rehabilitation is a combination of measures designed to provide individuals with functional impairments due to illnesses, injuries and birth defects adapting to new living conditions in the society in which they live." According to the WHO, rehabilitation is a process aimed at providing comprehensive assistance to the sick and the disabled in order to achieve the maximum of physical, psychological, occupational, social and economic value with this disease.

Considering the introduction of the latest technologies into medicine and the development of scientific and technological progress, the problem of restorative treatment of patients after various illness remains open. This is the basis of medical rehabilitation, the role of which is difficult to overestimate.

Today, in conditions of high level of morbidity of the population and conducting of military operations in eastern Ukraine, when the number of wounded persons increases with each passing day, medical rehabilitation, its implementation and development becomes especially urgent. After all, its main goal

is to provide timely and effective assistance to people with limited physical, mental or social capabilities, and to prevent disability during the treatment period of the patient. Particularly the effectiveness and necessity of medical rehabilitation is manifested for patients or invalids as a result of injuries. Therefore, the solution of the problem of medical rehabilitation in Ukraine should be carried out at the national level with the use of international experience.

Ключові слова: медична реабілітація; хворий; медицина; лікар; реабілітація; лікувати; досвід; допомога; реабілітолог.

Key words: medical rehab; ill; medicine; doctor; rehabilitation; treat; experience; help; rehab.

Постановка проблеми. Зважаючи на впровадження новітніх технологій в медицину та розвиток науково-технічного прогресу, все ж залишається відкритою проблема відновлювального лікування хворих після різноманітних захворювань. Саме це лежить в основі медичної реабілітації, роль якої важко переоцінити.

На сьогодні, в умовах високого рівня захворюваності населення та проведення військових дій на сході України, коли з кожним днем число поранених зростає, медична реабілітація, її впровадження та розвиток набуває особливої актуальності. Адже, її основна ціль – це надати своєчасну та ефективну допомогу особам з обмеженими фізичними, психічними чи соціальними можливостями, а також запобігти інвалідності в період лікування хворого. Особливо ефективність та необхідність медичної реабілітації проявляється для хворих чи інвалідів унаслідок травм. Тому вирішення проблеми медичної реабілітації в Україні повинно здійснюватися на загальнодержавному рівні із використанням міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема медичної реабілітації розглядалася в працях багатьох провідних вітчизняних та іноземних науковців, зокрема: А.Н. Белова, О.Н. Щепетова, В.П. Лисенюка, В.О. Малахова, Г.М. Кошелевої, О.В. Родіна, І.Р. Мисули, Л.О. Вакулєнка, Л.Л. Примачок, І. Сисоєнко та ін. Дослідження наукових праць вказує на те, що дана проблема завжди була і залишається ключовою в медицині. Однак, зважаючи на широкий спектр внеску зазначених вище науковців, слід сказати, що потребує більш ґрунтовного вивчення зарубіжний досвід в медичній реабілітації та впровадження його в Україні.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є дослідження зарубіжного досвіду в медичній реабілітації з метою подальшого його застосування на практиці в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен поняття “реабілітація” полягає у відновленні здоров’я хворого, яке він втратив в наслідок хвороби, травм чи під дією різноманітних фізико-хімічних чинників. Термін “реабілітація” походить від латинських слів “re-” – відновлення і “habilis” – здатність, тобто “rehabilis” – відновлення здатності (властивостей) [6].

Питаннями фізичної, психологічної, трудової реабілітації займається Організація Об’єднаних Націй та її спеціалізовані підрозділи. Що стосується медичної реабілітації, всі питання, пов’язані із нею вирішує Комітет експертів Всесвітньої організації охорони здоров’я з медичної реабілітації, який постійно вдосконалює її цілі та завдання. Саме проблема реабілітації відіграє ключову роль в досягненні стратегічних цілей ВООЗ.

Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ) дає таке визначення реабілітації: “Реабілітація є сукупністю заходів, покликаних забезпечити особам з порушеннями функцій внаслідок хвороб, травм і уроджених дефектів пристосування до нових умов життя в суспільстві, в якому вони живуть”. ВООЗ дає комплексне визначення даного поняття, однак, варто сказати, що є кілька видів реабілітації: медична, фізична, професійна, трудова, фізкультурно-спортивна, психологічна, соціальна та психолого-педагогічна, кожна з яких має своє функціональне призначення (табл. 1).

Таблиця 1.
Класифікація реабілітації в Україні

Види реабілітації	Функціональне призначення
Медична	ЛФК, відновлене лікування, медикаментозні методи, бальнеологія, фізіотерапія
Професійна	Професійна орієнтація, професійне навчання, експертиза професійних здібностей
Трудова	Адаптація у виробничих умовах, оволодіння трудовими навичками для здійснення трудової діяльності
Фізична	Механотерапія, відновлення та розвиток рухових можливостей, лікувальна фізична культура
Фізкультурно-спортивна	Системні заняття спортом, розвиток координації діяльності у всіх системах організму
Психологічна	Психологічна адаптація, корекція психологічних функцій
Соціальна	Навчання до житлово-побутових умов, соціальна допомога, консультаційне інформування
Психолого-педагогічна	Психологічна допомога, психодіагностика, навчально-виховна робота

Джерело: складено автором з використанням джерела [2].

Як бачимо, реабілітацію можна розглядати в кількох аспектах: медичному, соціально-економічному та трудовому. Однак, не випадково, в переліку видів реабілітації, перше місце посідає медична реабілітація. Саме вона, із восьми видів є найважливішою, адже спершу хворого потрібно реабілітувати медикаментозними методами, а пізніше – всіма іншими.

На нашу думку, медична реабілітація – це комплекс заходів медикаментозного та лікувального призначення, які спрямовані на відновлення здоров'я хворого та недопущення інвалідності.

Першою та вагомою причиною для започаткування медичної реабілітації стала Перша світова війна, що спричинила велику кількість втрат серед населення та поранених осіб, які потребували медичної реабілітації. У медицині до осіб із фізичними обмеженнями термін «реабілітація» почали вживати з 1918 р., коли в Нью-Йорку організували Інститут Червоного Хреста для інвалідів. Підходи й ідеологія реабілітації еволюціонували. Так, у 40-х роках ХХ ст. найбільшу увагу приділяли спостереганню за хворими та постраждалими, з 50-х років поглиблювалося розуміння щодо інтеграції інвалідів у суспільство, а в 70-80-ті роки цей напрямок було спрямовано на адаптацію зовнішнього середовища до осіб із фізичними обмеженнями та розробку проблеми професійної адаптації. Усі ці процеси сформували модель реабілітаційної медицини, що базується на показнику якості життя, де хворий оцінює своє фізичне, психічне та соціальне благополуччя [4, 3, 5].

Важливе значення для впровадження та подальшого розвитку медичної реабілітації є освіта. Саме вона є фундаментом зародження медичної реабілітації. В Україні медична реабілітація не розвинута в першу чергу через те, що у вищих медичних навчальних закладах відсутня спеціальність «Медична реабілітація». І, лише не медичні ВНЗ можуть пропонувати спеціальність «Фізична реабілітація». На сьогодні, це одне із перших і найболючіших проблемних питань та гальмуючих факторів на шляху до розвитку медичної реабілітації в Україні.

У країнах Євросоюзу медична реабілітація є окремою, незалежною медичною спеціальністю, яка сконцентрована на просуванні фізичного та когнітивного функціонування, активностей (у т. ч. поведінка), участі (включаючи якість життя) та модифікацію особистісних та оточуючих (середовище) чинників. Спеціалісти з медичної реабілітації у своїй роботі базуються на цілісному підході до осіб із гострими та хронічними станами, наприклад, із м'язовоскелетними та неврологічними проблемами, після ампутацій, із дисфункцією тазових органів, кардіо-респіраторною недостатністю та порушеннями внаслідок хронічного болю чи раку. Лікарі-реабілітологи працюють у різноманітних установах — від гострих блоків до суспільних закладів. Вони використовують спеціальні діагностичні інструменти та з реабілітаційною метою застосовують засоби, що включають фармакологічні, фізичні, технічні, освітні та професійні втручання [3].

Варто сказати, що українська медицина гостро потребує фахівців з медичної реабілітації. Саме через те, що впроваджена медична реабілітація в систему охорони здоров'я, медицина США та Європи значно ефективніша та розвинутіша ніж наша. Саме ці країни менше витрачають на сферу охорони здоров'я, оскільки заклавши хоча б 1 долар в реабілітацію, Європа та США отримують економію до 20 доларів за рахунок заощадження витрат системи охорони здоров'я. Це можна пояснити тим, що на Заході хворий після операції не лежить 7-14 днів в палаті і не займає ліжку, не витрачають кошти на його харчування, як це відбувається в Україні, а направляють в реабілітаційне відділення, де він займається з лікарем-реабілітологом лише 2-3 години на день.

Крім того, науково доведено, що, якщо людина 3 тижні не займається реабілітацією, а просто лежить, вона втрачає близько 30-40% своїх функціональних можливостей і реабілітологу на пізніших термінах важче працювати. В Європі та США в кожній лікарні існують великі реабілітаційні центри, де працюють висококваліфіковані лікарі-реабілітологи. Хворого на 3-4 день після операції направляють туди. Це значно спрощує лікування, економить час хворого і веде до швидшого одужання. В Україні хворий після довготривалого перебування в лікарні, сам повинен собі шукати реабілітолога.

Доволі цікавим є досвід впровадження медичної реабілітації в країнах Балтії, реформування якої розпочалось ще 20 років тому. На сьогодні медична реабілітація функціонує за європейським зразком і отримала форму мультидисциплінарної моделі. Зауважимо, що країни Балтії починали майже в тих же умовах, в яких зараз перебуває Україна. Саме тоді, реабілітаційну медицину не відносили в окрему наукову галузь, не було таких понять як фізичний терапевт, ерготерапевт та інших. В основі перебудови старої системи реабілітації було створення реабілітаційних центрів європейського зразка.

Основною причиною для переходу на новітню форму медичної реабілітації в Латвії стала гостра потреба в ній для дітей із церебральним паралічем. Їх лікували, однак не виліковували через відсутність високоспеціалізованих лікарів-реабілітологів. Реформа реабілітаційної системи розпочалася із освіти майбутніх фахівців. Адже, курси підвищення кваліфікації не можуть дати хороші результати. Тому, реабілітологи отримали можливість вчитись паралельно із іншими лікарями у вищих навчальних закладах медичної спеціальності та на практиці підтверджувати свої знання.

Реформу реабілітаційної системи в країнах Балтії підтримувала сама держава. На її реалізацію було виділено значні обсяги фінансування. Що ж стосується Латвії, в загальному, реформування відбулось і наблизило їхню реабілітаційну медицину до європейської. На сьогодні, в Латвії функціонують дві системи – санаторно-курортна і нова мультидисциплінарна. У всіх санаторіях створені мультидисциплінарні команди, які ефективно надають послуги медичної реабілітації, однак, поряд із ними ще залишилися лікарі старої системи. Держава виділяє кошти на впровадження нової методики медичної реабілітації, однак, якщо пацієнт хоче користуватись старими методами, це не забороняється, проте такі послуги хворий оплачує самостійно [7].

Що стосується реабілітаційної системи України, вона функціонує з численними проблемами:

- недофінансування системи охорони здоров'я,
- неефективна та застаріла система управління,
- не має цілісної системи реабілітації населення,

- низько ефективне проведення реабілітаційних дій на санаторно-курортному етапі,
- недосконала нормативно-правова база, відсутні стандарти реабілітації населення,
- відсутність спеціальності медичної реабілітології у вищих навчальних закладах медичного спрямування,
- відсутність єдиного управлінського органу з питань медичної реабілітації, та інші.

Вищезазначені проблеми, а також війна на сході України та негативна демографічна ситуація в країні вимагають проведення термінової реформи як реабілітаційної системи, так і всієї медицини. Для того, щоб зменшити рівень смертності населення, покращити демографічну ситуацію, а також якісно і швидко повернути поранених військових, потрібно вітчизняну реабілітаційну медицину привести до європейського зразка, запозичивши досвід США та Європи. Тобто, в першу чергу, варто кардинально вдосконалити вищу медичну освіту. Так, потрібно ввести спеціальність, на якій навчались би лікарі-реабілітологи, які б поряд із іншими лікарями здобували вищу медичну освіту і отримували практичні навички. Крім того, медичну реабілітацію, відповідно до досвіду Європи, не може надавати один лікар. Такі заходи мають здійснюватися мультидисциплінарними командами.

Пріоритетами завданням розбудови сучасної, проєвропейської системи реабілітації є створення центрів медичної реабілітації в госпіталях і медичних центрах силових міністерств і відомств, лікарнях та, неодмінно, у санаторно-курортних закладах із використанням природних лікувальних ресурсів, якими багаті земля і надра України. Мета медичної реабілітації – досягнення у відповідні строки стійкого адекватного саногенетичним можливостям організму відновлення порушених патологією або травмою функцій, відновлення працездатності пацієнта, пристосування його до участі в соціальній та побутовій сфері життя з попередніми або зміненими у зв'язку із хворобою соціальними функціями, покращення якості життя [6].

Зауважимо, що в Україні є перспективи на успішне проведення такої реформи. Адже, це найбагатша держава природними лікувальними ресурсами. Так, кліматичні умови та сприятливе природно-географічне положення дозволили сформувати значну кількість санаторно-лікувальних курортів в Карпатах, на узбережжях Азовського та Чорного морів. Однак, на сьогодні природно-лікувальні ресурси використовуються лише на 8-10%.

Позитивним є те, почалась робота над вдосконаленням нормативно-правової бази. Так, в травні 2014 року створено Координаційну раду з питань реабілітації при Комітеті Верховної Ради України з питань охорони здоров'я. До складу Ради увійшли провідні фахівці та експерти у сфері реабілітації. Першочерговим завданням робочої групи стало розроблення Закону України “Про попередження інвалідності та систему реабілітації в Україні” та законопроекту “Про попередження інвалідності та систему реабілітації в Україні”, до роботи над якими були залучені фахівці з країн Європи, США, Канади та Ізраїлю. До речі, проект закону вже має схвальні відгуки від ВООЗ.

Висновки. Отже, для того, щоб реалізувати медичну реабілітацію і для її ефективного функціонування в Україні, потрібно: на законодавчому і практичному рівнях створити реабілітаційні відділення у всіх лікарнях, де працюватимуть високоспеціалізовані і сформовані реабілітаційні команди; перевести підготовку фахівців з реабілітації до системи охорони здоров'я, як це відбувається, принаймні, у США, Європейських країнах. Крім того, зі сторони держави повинна бути фінансова підтримка реформи.

Список літератури.

1. Белова А. Н. Шкалы, тесты и опросники в медицинской реабилитации: Руководство для врачей и научных работников / А.Н. Белова, О.Н. Щепетова. — М.: Антидор, 2002. — 440 с.
2. Закон України “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні” від 31.08.2018 № 2462-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
3. Малахов В.О., Кошелева Г.М., Родін О.В. Фізична та реабілітаційна медицина в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kurort.gov.ua/index.php/uk/novini/95-fizichna-ta-reabilitatsijna-meditsina>
4. Мисула І. Р. Медична та соціальна реабілітація: навч. посіб. / І.Р. Мисула, Л.О. Вакуленко. – Тернопіль: ТДМУ, 2005. – 402 с.
5. Примачок Л.Л. Історія медицини та реабілітації: навч. посіб. / Л.Л. Примачок. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 104 с.
6. Сисоєнко І. Інвестиції у здоров'я: як має працювати система реабілітації? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pharma.net.ua/publications/articles/16080-investicii-u-zdorovja-jak-mae-pracjuvati-sistema-reabilitacii>
7. Український католицький університет. Професор Айварс Ветра розповів про досвід переходу реабілітаційної медицини на мультидисциплінарну модель в країнах Балтії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ucu.edu.ua/news/profesor-ajvars-vetra-rozpoziv-pro-dosvid-perehodu-reabilitatsijnoyi-medycyny-na-multydystyplinarnu-model-v-krayinah-baltiyi/>

References.

1. Belova, A.N. and Schepetova, O.N (2002), *Shkaly, testy y oprosnyky v medycynskoj reabylytatsyy: Rukovodstvo dlia vrachej y nauchnykh rabotnykov* [Scales, tests and questionnaires for medical rehab: Guidance for physicians and researchers], Antydor.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine “About Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (Accessed 4 Desember 2018).

3. Malakhov, V.O. Koshelieva, H.M. and Rodin, O.V. (2018), *Fizychna ta rehabilitatsijna medytsyna v Ukraini: problemy ta perspektyvy* [Physical and rehabilitation medicine in Ukraine: problems and perspectives], available at: <http://kurort.gov.ua/index.php/uk/novini/95-fizichna-ta-reabilitatsijna-meditsina> (Accessed 10 Desember 2018).
4. Mysula, I. R. and Vakulenko, L.O. (2005), *Medychna ta sotsial'na rehabilitatsiia* [Medical and social rehabilitation], TDMU, Ternopil', Ukraina.
5. Prymachok, L.L. (2014), *Istoriia medytsyny ta rehabilitatsii* [History of medicine and rehabilitation], NDU im. M. Hoholia, Nizhyn, Ukraina.
6. Sysoienko, I. (2018), *Investytsii u zdorov'ia: iak maie pratsiuvaty systema rehabilitatsii?* [Investing in health: how should a rehabilitation system work?], available at: <http://pharma.net.ua/publications/articles/16080-investicii-u-zdorovja-jak-mae-pracjuvati-sistema-reabilitacii> (Accessed 14 Desember 2018).
7. Ukrains'kyj katolyts'kyj universytet (2018), *Profesor Ajvars Vetra rozpoviv pro dosvid perekhodu rehabilitatsijnoi medytsyny na mul'tydystyplinarnu model' v krainakh Baltii* [Professor Aivars Vetra spoke about the experience of transition of rehab medicine to a multidisciplinary model in the Baltic countries], available at: <https://ucu.edu.ua/news/profesor-ajvars-vetra-rozpoviv-pro-dosvid-perehodu-reabilitatsijnoyi-medytsyny-na-multydystyplinarnu-model-v-krayinah-baltiyi/> (Accessed 15 Desember 2018).

Стаття надійшла до редакції 01.04.2019 р.